

קונטרס

בנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד

מ א ת

הרב חיים שרגא פייבל בהגר"ז זצ"ל פראנק

דומ"ץ פעיה"ק ורב שכונת ימין משה

בנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד

לכבוד הרב הגאון וכו' שליט"א, בעי"ת ב"ב ת"ו.

אחדשה"ט באה"ר כמשפט!

בדבר בקשת כת"ר שליט"א להודיעו דעתי העני' בדבר חובת הקרבת הקרבנות בזמן הזה, ובנין בית המקדש, ומה היא הסיבה אשר רבים מהגדולים מסתייגים מכל הענין ואינם נוקפים אפי' באצבע בענין כה רם ונישא כו' כו'.

א.

הנני להשיבו, כי להכנס בכל הפרטים הנוגעים להלכה ולמעשה בדבר האפשרות הקרבת קרבנות בזמן הזה, בנין המזבח, ובית המקדש שיבנה בב"א, מי אני ומה אני כי אכניס ראשי בין הרים גדולים עמודי העולם, והוא להט החרב המתהפכת פנים ואחור משני קצותיו אשר לשאול הגיעו. אם לצד ההיתר פן יפגעו באיסור כרת ר"ל ושחטוי חוץ וכדומה, ואם לצד האיסור — האם למען בית ה' ומקום מקדשנו ותפארתנו אשר לא זוה שכינה משם, נחשה ונשקוט ונשאיר אותה באלמנותה ועיגונה, ונעמוד מרחוק ולא נדאג להלבישה בגדי ישע מעיל צדקה, וככלה תעדה כליה, כימי עולם וכשנים קדמוניות.

השתא על עגונה דאיתתא שגם כן היו הרבה פוסקים גדולים שהיו מיראי הוראה כאשר ידעו עונשן של עריות ומרבה ממזרים בישראל, בכל זאת רבו הפוסקים ואמרו יהא חלקי מאלו התוקעים עצמם לדבר הלכה זו וצדיק באמונתו יחי'.

וכמו שכתב בעל מנחת עני בסימן נ"א: אם אמנם השגות ודחיות הותרה בצבור אם יש בהם על מה שסימכו, אולם בעינינו כאלה בעסק עגונות לא נכון לעשות כן, לגבב חומרות על פי השגות ודחיות, בזה כח דהתירא עדיף טפי. ובסימן ס"ז כותב: ומה לנו לגבב חומרות מכה אומדנות ומשמעות מתשובות קמאי ובתראי, אם נמצא לעומתם היתר מפורש מגאון מפורסם כו', וכל המחמיר יותר מזה אינו משובח ע"כ.

ואדרבה המרבה לבדוק עד מקום שידו מגעת ולחפש בנרות שכלו בחורי המפרשים ובסדקים למצוא היתר לעגונות הרי זה משובח, וכמו שכתב התשב"ץ חוט המשולש סימן נ"ג.

וכן אינה מן התפארת לבקש חומרות על חומרות וכמו שכתב המהר"ם אלשקר בסימן קי"א, „כי לא יהי תפארתך לבקש חומרות ואריכות דברים שלא כענין להגדיל גוף הקונטרס, ולהגזים הגזמות עצומות, להבהיל השומעים בענין עגונות, ומדוע לא תשים אונך כאפרכסת לדברי הראשונים והאחרונים דמשום עגונא הקילו כו', והמעגנה ומחמיר בה עליו נאמר וחמורו יגיד לו“.

ועתה מה נענה אנן אבתרייהו אנו יושבי ירושלם עיקו"ת הקרובים אל החלל, כאן נמצא וכאן ה' דירתו של הקב"ה מעוז השכינה, וציון היא דורש אין לה. אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, „יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה" נחבאו

אל הכלים איש איש אל מלאכתו, איכא בינייהו דטרדיי בגרסייהו ולא אדעתייהו, ולמדים ואין משיבים, ואיכא בינייהו שאינו מופנה טרוד בפעליו ועסקיו. ועוד אומרים לא עת בא עת בית ה' להבנות (חגי א, ב).

ואני העני משתאה לדעת האם אברה מן הארי ולא יפגשני הדוב, כי המלחמה היא פנים ואחור, כי כשם שיש לירא מלהתיר, כן צריך להיות יראים לאסור, כי המחמיר ומונע את עצמו ואת הרבים מלקיים המצוות המוטלות עלינו אין רוח ה' נוחה ממנו.

ב.

„וקול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי“!... הלא ציון במר תבכה וירושלם תתן קולה למה תעמוד בחוץ ו, „אנכי“ (אנכי ה' אלקיך) פניתי הבית!... וכבר אמר הקב"ה למרע"ה הרעיא מהימנא „הי' לך לעזרני“ (שבת פט, א), מיד אמר לו ועתה יגדל נא כה ה' כאשר דברת, בבחינת תנו עוזו לאלקים (תהלים סה, לה), כי התערותא דלעילא בהתערותא דלתתא תלי.

ומה גם כי מצווים אנו „לשכנו תדרשו ובאת שמה“ (דברים יב, ה). ואיתא בספרי שם „יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, תלמוד לומר לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומצוא ואחר כך יאמר לך נביא“.

וכתב המלבי"ם שם: „למד להם שלא יגלה ה' סודו על ידי נביאיו להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחריו, ואז יערה עליהם רוח ממרומים אחרי ההכנה הראויה“.

וראיתי לשא"ב הגרא"י ולדינברג שליט"א (בכרם ציון השלם, אוצר התרומות בסוף הספר במלואים עמוד 4), שכתב: כי המצוה האמורה בספרי לדרישה הוא אודות מציאת המקום הנבחר כו', ואם כן מאז שנתגלה המקום לדוד על ידי גד החוזה, לא שייך יותר מצוה זאת של דרוש ומצוא, דהרי יודעים אנו כבר את המקום המיועד בכללותו, ובאופן מעשי הרי לא יועילו לנו כל הדרישות לפי מצבנו כיום, ועד שישימיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי עכ"ל.

ולענ"ד אין הדברים מובנים כלל, וכי בזה שיודעים אנו את המקום המיועד בכללותו, מתקיים המצוה של „לשכנו תדרשו ובאת שמה“, הלא ההר עומד שמם ונחרב, ושועלים — ישמעאלים — הלכו בו, וטמאי מתים זב וזבה נדות ויולדות מטיילים שם, לא במקום המותר בודאי, ולא במקום האסור מספק, אלא במקום שבודאי ובודאי אסור לטמאים להכנס שם, והוא איסור כרת ר"ל להרמב"ם דפסקין כוותי, וכי בזה מקיימים המצוה לשכנו תדרשו ובאת שמה, ושמירת מקדש, ומורא מקדש, הלא עיקר תכלית מצוה זו היא הקרבת קרבנות שם, כי לשם זה נתקדש ההר בקדושתו, וחורבן הבית וחורבן המזבח אחת היא, כי אין כאן לשכנו תדרשו ואין כאן ובאת שמה, ואין ספק כי כל פעולה והכשר והכנה מצד הקדושה שהי' בא מצדנו ה' מרחיק הרבה מן החושך. ונאמנים עלינו דברי הספרי וכדברי המלבי"ם „כי לא יגלה ה' סודו על ידי נביאיו להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחריו ואז יערה עליהם רוח ממרומים אחרי ההכנה הראויה“. ואם תחפשנה כנסף וכזהב אז תמצאנה...

והנה אחת מהסיבות שאין האדם מתעורר למה שהוא צריך להתעורר, הוא מפני שבטבעו של האדם הוטבעה, כי כל מה שידמה בעצמו שהוא רחוק להשיגו לא יפנה לבו אליו ולא ישים ברעיונו רשפי ההמיה עליו, לא כן כשנוטה בדעתו שהוא קרוב להשיגו אלא שיש איזה מונע, אז לא ישים מחשבתו בדבר וזולתו ויחלה עליו להשיגו.

ומשום כך בנידון דידן עבודת הקרבנות אחד משלושת העמודים שהעולם עומד עליו שלדאבוננו עוורים אנו בהלכתא רבתא זו, וככל שאפשר להוריד מעליו המעמסה הזו נוח לו, לכן בחרו גימוק פשוט הפוטר אותם ומשחרר אותם מכל וכל, והוא: דברי רש"י בסוכה (מא, א), ר"ה (ל, א), ותוס' שבועות (טו, ב), ד"ה אין, בשם המדרש, "כי הבנין שאנו מצפים לראותו בנוי ומשוכלל ירד מן השמים", ולפיכך מה לנו להשתדל ומה יועיל השתדלותינו, ואולי גם אסור להשתדל, כי מורדים אנו במלאכת שמים.

כן מסתמכים הם על דברי הרמב"ם בפ"א מהל' מלכים הלכה א'. אם כי אין דעתו כדעת רש"י ותוס' שירד מן השמים, בכל זאת כתב: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות כו', ושם בהלכה ד' כתב עוד, "שאם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו" כו' ע"ש, וכן בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י"ד, כתב: אלא הנביא צוה כו' חנוכת המזבח ביד, "המלך המשיח", כשיבנה בית שלישי", משום כך אין לנו להתעסק ולשלוח יד במלאכת רעהו.

ד.

אבל לעומת זה ידועים הם דברי הירושלמי פ"ה דמע"ש הלכה ב', שאמר רבי אחא: "זאת אומרת: "בית המקדש עתיד להבנות קודם בית דוד", הביאו גם התו"ט שם בזה"ל: "כי בנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד" כדאיתא בירושלמי.

וכן הגבורת ארי למס' תענית דף טז ע"א ד"ה אסור לשנות יין כל השנה, מקשה אמאי אסור כל השנה מטעמא שמא יבנה הבית היום כדמסיק לקמן, הא עד כאן לא פליגי ר"א ור"י בפ"ק דר"ה (דף י') אי בתשרי עתידין לגאול או בניסן, אבל באחד משאר כל החדשים לכו"ע אין גאולין, ואם כן אמאי אסורין כל השנה כו', מיהו בהא י"ל, "דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד דהיינו ביאת הגואל, וכדאמרינן בירושלמי פ"ה דמע"ש גבי כרם רבעי ה"י עולה לירושלם כו', וגרסינן עלה בירושלמי זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד, והסתא אפשר לומר דאין יום קבוע לבנין בית המקדש אלא כל ימות השנה ראוי לבנייתו. ובה"י בפ"ק דר"ה פירשתי דשני מיני קיצין הם זכו אחישנה כו', אם כן לא קשה מידי אפילו תימא דבנין הבית יהי בביאת המשיח אכתי אסורין לשנות כל השנה שמא יהי הקץ של אחישנה וזה אין לו זמן ושמא היום יבא, ואין זה מקומו כי דברי חכמינו ז"ל שבירושלמי נאמנים עלינו, ואין אנו צריכים להאי טעמא, והרחמן יזכנו לבנין הבית ולימות המשיח עכ"ל. — הקדים בנין הבית ואחר כך לימות המשיח.

כן אויל בזה התוי"ט לשיטתו בפתחה למסכת מדות שכתב: שצורת הבנין של יחזקאל מיועד לגאולת עולם, שתהא הכבוד חונה לעולם, ובבית שני שגרם החטא לא יכלו למלאות כל חלקי הבנין כמו שהוא ביחזקאל כו'. „ואנחנו“ כאשר נזכה לבנות „בנין העתיד“ יגלה הקב"ה עינינו ומלאה הארץ דעה להבין את הסתום כדברי יחזקאל כו', שכן רוב ועקרי הבנין מיוסדים בתבנית ה' אשר השכיל לדוד ולא ימוט כו' ע"ש האריכות.

וכן יש להסתייע מפירוש המשניות להרמב"ם שם ריש מסכת מדות, שכתב: והביא אחר תמיד מדות, ואין בו ענין אחר אלא ספור, שהוא זוכר מדת המקדש „כי כשיבנה במהרה בימינו“ יש לשמור ולעשות התבנית ההיא ע"כ, ואם נאמר שאי אפשר לבנות בית המקדש אלא אחר ביאת המשיח, או לבנין שירד מן השמים, מה יתן לנו ומה יסיף לנו מסכת זו. הלא אין לנו צורך לדעת איך לבנות, כי לא אנו יהיו הבונים, אלא משיח יהי הבונה, או על ידי מלאכת שמים תהי הבני', ושם יודעים איך לבנות, אלא על כרחך שאנו נהי' הבונים בעזרת השי"ת ועלינו לדעת ולעשות התבנית הזאת.

ואף שהתוי"ט וגבורת ארי הזכירו רק את הירושלמי במע"ש, הנה כמו כן יש להזכיר דברי הירושלמי במגילה פ"א הלכה י"א (דף טו) דקאמר: עורי צפון ובואי תימן כו', לכשיתעוררו הגליות שהן נתונות בצפון ויבואו „ויבנו בית המקדש“ שהוא נתון בדרום, ומשמע נמי שאנו יהיו הבונים ולא שירד מן השמים.

וכן יורה לשון הירושלמי פסחים פ"ט ריש הלכה א': ניתן לבנות בית הבחירה יחיד עושה פסח שני כו', וכ"ה בתוספתא שם פ"ח הלכה ב', ניתן להם „לישראל לבנות“ בית הבחירה יחיד עושה פסח שני. הנה אמרו ניתן להם „לישראל לבנות“ ולא אמרו נבנה להם או נתגלה להם, משמע שאנו יהיו הבונים ולא שתרד מן השמים.

וכן יש להסתייע משיטת גמרא דילן דס"ל נמי דבנין בית המקדש קודם לביאת המשיח, דקאמר במגילה דף יז ע"ב, בסידור ברכת שמונה עשרה, והיכן מתרוממת קרנם בירושלם, שנאמר: שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביו, וכיון „שנבנית ירושלם בא דוד“, שנאמר (הושע ג) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם, ואת דוד מלכם. וכתב רש"י בזה"ל: אחר ישובו בני ישראל, אחר ישובו ל„בית המקדש“ ובקשו הקב"ה ואת דוד מלכם.

הנה פירש רש"י בעצמו דמה שאמר וכיון שנבנית „ירושלם“ הוא בית המקדש, ולא כפשוטו על עיר ירושלם, אלא על בית המקדש שבתוכה, הרי שגם רש"י סובר דבנין ביהמ"ק היא קודם למלכות בית דוד, ואחרי שיהי' לנו ביהמ"ק יתפלל ויבקשו על מלכות בית דוד שימלוך בירושלם (עי' מהרש"א שם).

ומשום כך נמי אמרו במגילה (דף יז, א), דבתפלה והלל הסדר מעכב, וקאמר בגמרא (שם ע"ב) שמעון הקפולי הסדיר שמונה עשרה ברכות כמשפט המקראות, הרי שכן היא סדר גאולת ישראל, תחילה ולירושלם עירך — שהיא בית המקדש ואחר כך את צמח דוד שהוא מלכות בית דוד.

והכם אחד הקסה לי מיומא דף ה, ע"ב, דקאמר כיצד מלבישין לעתיד לבא, לעתיד לבא נמי לכשיבואו אהרן ובניו ומשה כו', הרי שבנין בית המקדש לא תהי קודם ביאת המשיח ותחיית המתים, שאם לא כן הרי נפקא מינה לדין בזמן הזה עוד טרם ביאת המשיח. ואמרת לי דלא קסה מידי דרס לענין הלבשת אהרן ובניו, דכתוב אחד אומר, ויחגור אותו באבנט, והדר כתיב ויחגור אותם אבנט, י"ל דקפיד קרא על לבשת אהרן ובניו שיהי זה אחר זה, או בבת אחת, והוא גזירת הכתוב דוקא בלבשת אהרן ובניו, ע"ז פריך שפיר מאי דהוה הוה, ועל לעתיד לבא נמי לכשיבואו אהרן ובניו ומשה ויאמר, אבל סתם הקרבת קרבנות שפיר אפשר בזמן הזה.

וכן במדרש רבה פרשת תולדות סוף פרשה י"ד, מביא עובדא הלכה למעשה שהי בימי רבי יהושע בן חנניא, שניתן מהמלכות רשות לבנות בית המקדש, ונאספו כל עולי הגולה לבנותו, אלא שנשבתה העבודה על ידי הכותים שונאי ישראל שהלשינו וקטרגו לפני המלכות ובני ישראל נתאספו בבקעתא דבית דורן בכו ורצו למרוד במלכות, עד שהוצרך רבי יהושע בן חנני לנחמם ולדבר אל לבם ע"ש. הרי שעולי הגולה התחילו לבנות בית המקדש, ולא חיכו ולא המתינו על מלך המשיח, וכן לא המתינו על מקדש שירד מן השמים.

וכן מסיק כזאת במנחת חינוך מצוה צ"ה, וז"ל: „שגם היום אפשר שאם יתנו המלכיות רשות לבנות בית המקדש „מצוה לבנות“ כמבואר במדרש הנזכר בימי רבי יהושע בן חנני נתנו רשות והתחילו לבנות.

גם ידועים דברי הכפתור ופרח פ"ו (דף טו, ע"א), שהביא בזה"ל: אחר שהענין כן הנכנס היום שאנו טמאים במקום הבית חייב כרת, והסכים בזה מהר' ברוך ז"ל, גם כי אמר אלי בירושלם כשהבאתי אליו זה הספר לעבור עליו ולהגיהו, „שרבינו חננאל דפריש ז"ל אמר לבא לירושלם והוא בשנת שבע עשרה לאלף הששי, ושיקריב קרבנות בזמן הזה“ כו'. הובא גם בספר כפות תמרים שרבינו (נתנאל) [חננאל] בעל התוספות רצה לילך להקריב קרבנות בירושלם (ועי' שאלת יעב"ץ ח"א סימן קל"ה, ותשי' חתם סופר יורה דעה סימן רל"ו מה שכתב בזה).

ה.

הרי לפנינו מתלמוד ירושלמי, ומן התוספתא, ומתלמוד בבלי, וממדרש אגדה, וממעשה רב, דבנין בית המקדש והקרבת קרבנות אפשר ואפשר אף קודם ביאת המשיח.

וכן הדבר מוכרח מצד הדיון, שהרי לדבריהם דמקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל יגלה ויבוא משמים, נמצא דמצוה זו של בנין בית המקדש בטל ממנו, ולא יהי לנו חלק בבנינו ובקיום המצוה, ואיך יתכן דבר שכזה שתבוטל מצוה מפורשת בתורה, „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם“ (שמות כה, ח). ומנה הרמב"ם מצוה זו בין התרי"ג מצות, כמו שכתב בספר המצות מצוה כ', „שצונו לבנות בית הבחירה לעבודה, בו יהי ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליה תהי ההליכה והעלי לרגל והקבוץ בכל שנה, והוא אמרו יתעלה, „ועשו לי מקדש“, וכן ביד החזקה פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה א', כתב: מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות

מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש. ובריש הלכותיו שם במנין המצות כתב: יש בכללן שש מצות, א' לבנות בית המקדש. ואם הוא ממנין המצות על כרחך שהוא נוהג לדורות כי אם הוא תלוי בידי שמים ולא בנו מאי זה שייך למנין התרי"ג מצות.

ובסדורו שיה יצחק להגאון ר' יצחק מלצאן זצ"ל בתפלת מוסף של יו"ט מביא שכתב עמד על זה הגאון ר' יהושע ליב דיסקין זצ"ל אב"ד בריסק, וז"ל: ותקשה למ"ד אין מצות בטלות לעתיד לבא, ואפילו למאן דאמר מצות בטלות תקשה כי למה יתבטל, מכל מקום כל מה שינוכל לקיים גם אז בודאי מה טוב, ולכל הפחות הוי כאינו מצוה ועושה, ואם כן למה יתבטל לנו הד' מ"ע.

ותירץ בדודאי לטובתן של ישראל ישאיר הקב"ה בהבנין איזה דברים קטנים לתקן, אשר בהתיקון הוות יתכשר שיהא ראוי לעבודה, כגון חסרון דלתות, וכן מזבח שנפגם פסול, וכן במנורה אם יחסר איזה כפתור, ויתן לנו הקב"ה רשות לתקן הדבר, ונקרא עבור זאת על שם ישראל, כי ע"י המעשה שלנו תתכשר שיהא ראוי לעבודה, וזה שאנו מתפללים בתפלת מוסף של רגלים, „והראנו בבנינו ושמחנו בתקוננו“ — כי ע"י התיקון לבד תקום המצוה של בנין בית הבחירה עכ"ל.

ולענ"ד יש לפקפק ע"ז, דלכיון בנוי „ומשוכלל“ אינו סובל פירוש זה, דאם הוא משוכלל בודאי שלא יהי בו שום פגם ושום חסרון, ואם כן הדרא קושי לדוכתא אמאי ישלול הקב"ה מאתנו מצוה יקרה וחשובה זאת.

ו.

גם הגאון ר' צבי הירש קאלישר זצ"ל בספרו דרישת ציון מאמר קדישין אות ט' (דף לר, ע"ב) שהוא ראש המדברים בהיתר הקרבת קרבנות בזמן הזה, תמה על רש"י ותוס' שהחליטו כי אין בנין העתיד רק משמים, מדברי הירושלמי הגב"ל המובא בתוס' יו"ט פ"ה דמעשר „דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד“ דברי ירושלמי מוכרח ממתיני כו' וכיון שמוכרח ממתיני ודאי אין ש"ס שלנו חולק על ירושלמי. ולא מצא פתרון ליישב דברי רש"י ותוס'.

וכתב לתרץ קושיית רש"י ותוס' בעניין אחר על פי מה שכתב לחדש דהדין דאין בנין בית המקדש בלילה הוא רק בית המקדש אבל עשיית כלים לא בתמעט מביום הקים, ומותר לעשותן אף בלילה, כי מזבח דין כלי עליו ולא דין בית, וכן כתב בערוך לגר סוכה דף מא ע"א. ובמקדש דוד בית הבחירה סימן א', ושם במקדש דוד הוסיף עוד ואומר: דלמאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא (וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות בית הבחירה הלכה י"טו), ומקריבין אע"פ שאין בית, דכיון דאיכא קדושת המקום ומקריבין אע"פ שאין בית חשיב כמו בית וליכא חסרון בהקמה, דחשיב כמו הבית בנוי, אם כן הכי נמי במזבח כיון דאיכא קדושת מקומו ליכא חסרון מצד הקמת הבית שהמזבח הוא חלק מהבית, ולענין הקמת הבית הוי כמו שיש גם מזבח כמו דחשבינן כאילו יש היכל וק"ק כיון דאיכא קדושת מקומם, ורק צריך לבנות המזבח כדי להוות עליו ולהקטיר, וזה הוי כמו עשיית שאר כלים ויכול לעשותו אף בלילה ואינו שייך להפסל משום הקמת

הלילה. וריב"ז ס"ל קדשה לעתיד לבא, לכן שפיר אמר דאיבנא בליליא, וכן מה שאמר דאיבני בחמיסר, ע"כ איירי שלא ה' אפשר לבנותו מערב יו"ט, ואיתא בעירובין דף קב, ע"ב, בסוגיא דקושרין נימא במקדש, דס"ל להני חנאי כר"א בחדא דכל היכא שאי אפשר ה' לתקן מערב שבת כגון שנפסקה בשבת דוחה שבת ואף במלאכה דאורייתא דחי, כן מזבח כשלא ה' אפשר לגומרו מערב שבת מותר לגומרו בשבת עיין שם.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"א הלכה יב, שאין בונין את המקדש בלילה שנאמר: „וביום הקים את המשכן” וכן פסק שם דאין בנין בית המקדש דוחה יו"ט, הכונה הוא כשהבנין הוא בתחילתו או כשמוסיפין על העזרה שיש עלי' תורת בנין המקדש שההקמה מביאה את הקדושה, לא כן לפי מה דקיימא לן מקריבין אע"פ שאין בית אפשר לבנות את המקדש אף בלילה.

ז.

אבל יש לעורר, התוי"ט וגבורת ארי שהביאו דברי הירושלמי ונאמנים עליהם דבריהם, „דבנין ביהמ"ק חבנה ע"י בני אדם קודם מלכות בית דוד” איך עברו בשתיקה על דברי רש"י ותוס' שכתבו דבנוי ומשוכלל ירד מן השמים, ולא העירו מאומה מדברי הירושלמי ומדברי שאר מקומות הנ"ל הסותרים את דבריהם.

אם אמנם שבמדרש רבה פ' צו פרשה ט', על הפסוק ושובבתיך וגו' מארץ צפון, כתב: מלך המשיח שנתון בצפון, יבוא ויבנה ביהמ"ק הנתון בדרום. והוא כדברי הרמב"ם פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה א' הנז"ל „שמלך המשיח יבנה בית המקדש”, אין זה תימה אם המדרשים חלוקין (ע"י תוס' ביצה ב, ע"ב, ד"ה דתניא), אבל רש"י ותוס' שלא מצאו מענה לבאר הסוגיא דר"ה וסוכה, דאיבני בליליא או בחמיסר, כי אם ע"י המדרש נתחומא שהביאו דבנוי ומשוכלל יגלה מן השמים, מה נענה על הסוגיא לפי המדרשים שאינם בדעה זו.

לכן ג"ל דהקושי מעיקרא ליתא ואין שום סתירה לדברי רש"י ותוס' מכל הנ"ל, דמנין להם להמקשים שהפ' בדברי רש"י ותוס' שכך חייב להיות דוקא ע"י שמים ואין רשות לנו לבנותו בידי אדם, ולענ"ד נראה פשוט במה שכתבו רש"י ותוס' דבית המקדש דלעתיד בנוי ומשוכלל יגלה מן השמים אינו דין שאין לנו להתעסק בבנין בית הבחירה ולאסור עלינו בניינה ולהפקיע מאתנו חובתנו שנצטוינו במצות עשה „ועשו לי מקדש”, אלא דגילתה לנו התורה והנבואה שקיימת גם אפשרות כזה שיתגלה מן השמים באם תהי' איזה רשלנות או איזה סיבה שהיא שלא נבנה אנו.

ואף שבידי בעל הסיבות ועילת העילות לסבב ולהעיר לבות בני אדם בחשק הרוחני, אבל עם כל זאת הבחירה לעולם לא תתבטל. והמגיד מראשית אחרית אשר לו ספר תולדות האדם כל המאורעות אשר תהי' מתחילת בריאת העולם עד סוף כל הדורות, קבע זמני גאולה להופיעם בזמן שקבע הוא, ואינו קשור עם שום גורם אחר, ואפילו אם לא תהי' ח"ו התעוררות מאתנו, עם כל זאת אינו מן הנמנע שיופיע השראה עליונה בעתה ובזמנה להיות התעוררות דלעילא גם מבלי שתהי' התעוררות דלתתא.

וכשם שהקב"ה הופיע וברא ויצר ועשה את העולמות כולן בזמן שעלה רצונו ית' לבוראם וליוצרים, כן בית המקדש של מעלה מוכן להתגלות בזמן שקבע הוא, אף אם מאיזה סיבה לא תהי' התערותא מצדנו, ואף שעל ידי זה תפקע המצוה מאתנו, זאת תהי' אשמתנו אם ברצון אם באונס ואנו אשמים בזה, אבל גילוי העליון לא תתעכב כלל וכלל. (וכשם שמשכחת לה שהאדם יולד מהול לגמרי ואין בידו לקיים מצות מילה, כן המצוה של בנין בית המקדש ישנו במציאות שתתגלה מן השמים בנוי ומשוכלל).

וזהו כונת רש"י במה שאמרו דאיבני בלילה, והקשה רש"י ותוס' הא אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, על זה תירצו שירד מן השמים בנוי ומשוכלל, היינו שיטנה מציאות כזה שירד מן השמים באם לא תהי' הבני' מצדנו, ומכיון שיטנה מציאות כזה, ספיר גזרו שיהא כל יום הגף אסור, אבל מעולם לא התכונו רש"י ותוס' בשם המדרש לומר דהמצוה נעקרה ונפקעה ממנו ושאין עלינו שום חיוב, ואף לא רשות לבנות מעצמנו, אלא לחכות ולצפות שירד מן השמים זה בודאי לא, אלא המצוה כולה רובצת עלינו ומחוייבים אנו לעשות כל השתדלות וטעדיק לקיים מצוה רבה זו, ובפרט בנין מזבח שאינו תלוי בבנין הבית כולו, שהרי מקריבים אע"פ שאין בית, וחובה גדולה להתעסק בה ולהעביר בכח סגולתה מעלינו עול גלות ועול צרות, כמ"ש חז"ל בסוטה דף מ"ט מיום שחרב ביהמ"ק אין לך כל יום שאין קללתו מרובה מחבירו. ובתוס' מגילה דף ג' ע"א, ד"ה אמר, „בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו“. וכמו שאנו אומרים בנוסח התפלה מוסף של ר"ח „בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכולם היו ותשועת גפשמ מיד שונא*.

והכתוב „מקדש ה' כוננו ידיך“ (שמות טו), דמינה דרשו דבנוי ומשוכלל ירד מן השמים, ג"ל דכולל ב' אפשרויות, שהרי לכאורה הדבר מפליא היאך כתב רש"י ירד מן השמים, הא זהו נגד גמרא מפורשת בכתובות דף ה, ע"א, דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאלו במעשה שמים וארץ, כתיב: „ואף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים“ ואילו במעשה ידיהם של צדיקים, כתיב: „מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך“, ופירש"י מקדש מעשי ידי צדיקים הוא, הרי שמקרא זה גופא דמקדש ה' כוננו ידיך איירי במעשה הצדיקים, ואיך פ"י רש"י דיבוא מן השמים משום שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך.

ולדברי הגר"ל דיסקין וצ"ל הנ"ל א"ס, דתרתא איתנהו ב"י, „מקדש ה'“ ממש שיגלה ויבא משמים, וגם „כוננו ידיך“ ע"י התיקון להכשירו שיהי' ראוי לעבודה הנעשה ע"י ישראל, ואשמעינן דאף בשביל תיקון זה לבד גדולים הם מעשי הצדיקים יותר ממעשה שמים וארץ.

* ובבעל הטורים שמות פ' תצוה (כט, יד). עה"פ ואת בשר הפר ואת עורו ואת פרשו „תשרף באש“, כתב ח"ל: ג' — הכא, ואידך ואת מרכבותיהם תשרף באש ביהושע — ואת העיר הזאת תשרף באש גבי צדיקה... שזכות הקרבנות עמד ליהושע לנצח דאומות, אבל כשבטלו הקרבנות כשצרו על ירושלם נחרבה העיר, וזהו ואת העיר הזאת תשרף באש עכ"ל.

ולדברנו כולל בו ב' אפשרויות א) על ידינו אם נזכה לזה ותהי ע"י מעשי הצדיקים, ואז תהי חשוב וגדול מעשי הצדיקים יותר ממעשה שמים וארץ. ב) אם ח"ו לא נזכה הרי זה תעשה בידי שמים, בנוי ומשוכלל יגלה ויבוא, וב' האפשרויות רמוזות באורייתא*.

ח.

וני"ל לומר כן גם בדעת הרמב"ם, דמה שכתב: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, "ובונה המקדש" כו', לא בא לקבוע הלכה שמצוה זו מופקעת מאתנו, והוא רובץ רק על מלך המשיח, כי תורה זו לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת, והמצוה של בנין המקדש, ועשיית כליו, והקרכת הקרבנות שמנאן הרמב"ם במנין התרי"ג מצות, כשם שהיו רובצים על כלל ישראל מעת מתן תורה, כן הם רובצים על כלל ישראל מעולם ועד עולם, אלא דרמו לנו דרמב"ם בזה כחו וגבורתו של מלך המשיח שזו אחת מסגולותיו, שבאם לא נהי' אנהנו זכאים לבנותו, הרי בודאי שמלך המשיח יבנהו.

תדע שכן הוא שהרי כלל הרמב"ם בדבריו גם הענין של "מקבץ גדחי ישראל", האם גם על קיבוץ גליות וישובה של א"י נאמר שאין לנו רשות להתעסק בה כל זמן שמשיח לא בא, והלא תמיד בכל הדורות עמלו, ועשו, ופעלו, והפעילו גדולי הדורות למען קבוץ גליות וישובה של ארץ ישראל. והאור החיים בפרשת בהר (ויקרא כה, כה), כתב בזה"ל: פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך אחיך וכו' והודיע הכתוב כי גאולתו הוא ביד הצדיק אשר יהי קרוב לה, עד אומרו בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה קרא לצדיקים אח כביכול, למען אחי ורעי, והגאולה תהי' בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב

* וכן נראה ממה שמבואר בזה"ק פ' פקודי (דף רמא, ע"ב), דאינון אבנין דיסודי ציון וירושלים ח"ו דשלטו עליהו שאר עמין ולא אוקדו לון ולא אתוקדון, אלא כלהו אתגניזון וגניזו לון קוב"ה, וכל אינון יסודי ביתא קדישא כלהו אתגניזו ולא אתאבידו מנייהו אפילו חד, וכד יהדר קוב"ה ויוקים לה לירושלם על אתרי' אינון יסודי אבנין קדמאי יהדרון לאתרייהו כו'. הרי שבנין העתיד יבנה מאותן האבנין קדמאי.

וכן במדרש איכה עה"פ טבעו בארץ שערי', אמר: שנגנוזו השערים בארץ, ולדברי רש"י ותוס' שיבוא בנוי ומשוכלל מן השמים, למה נגנוזו בארץ ולאיהו צורך נגנוז. וכי נגנוזו שיהיו גניזתם שם לעולם מבלי שיביאו שים תועלת.

והגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל נוהר מזה ואמר: שזה הי' מנפלאות תמים דעים שיגנוזו השערים, דכאשר ירד המקדש מן השמים יעמידו ישראל את השערים הגנוזים דאמרינן בבב"ב נג, ע"ב, המעמיד דלתות בבית קנאו, ועי"ז יהי' נחשב כאילו אנו בונים את ביזמ"ק כולו.

אבל לדברי הזה"ק הנ"ל הרי, "כל אינון יסודי ביתא קדישא כלהו אתגניזו ולא אתאבידו מנייהו אפילו חד", ואינון יסודי אבנין קדמאי יהדרון לאתרייהו ע"כ כדברינו שתבנית המקדש של דוד ושלמה ועזרא, יבנה על ידנו, ולשם זה נגנוז, בכדי שאנו נקיים המצוה בבנינה.

לכם כי תשובו חוץ, גולים מעל שלחן אביהם, ומה יערב להם החיים בעולם זולת החברה העליונה, אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביהם, הוא אלקי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב עכ"ל.

ובדור שלפנינו עמל מאורן של ישראל רבינו הגר"א זצוק"ל ותלמידיו הק' זי"ע במסירת נפש ממש למען קבוץ גלויות ויישובה של ארץ ישראל, האם עברו חלילה על דברי הרמב"ם שזיכה מצוה של קבוץ נדחי ישראל למלך המשיח, אמתה! (ועיין עוד להלן).

ט.

ומה שבנה הגר"ל דיסקין זצ"ל דיוק מנוסח התפלה, והראנו בבניינו ושמחנו ב„תיקונו“, ג"ל עפי"ד התוי"ט בפתיחה למס' מדות, שנתן טעם לשבח במה שכתב הרמב"ם בתחלת הלכות בית הבחירה, וז"ל: בנין שלמה כבר מפורש במלכים, וכן בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל, אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא, בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל ע"כ, הרי שאין בבנין בית שני, אלא מעין דברים המפורשים ביחזקאל, אבל לא ככל הכתוב בספר שם. ואני בהקדמתי לספר „צורת הבית“ נתתי טוב טעם בזה, ע"פ המדרש שנמצא בפירש"י יחזקאל סי' מ"ג, ראוי היתה ביאה שני' של עזרא להיות כביאה הראשונה של יהושע כו', ובנין זה מאז הרי ראוי להם כשעלו מן הגולה וגאולת עולם, אלא שגרם החטא כו'. לכך אני אומר שלפי שלא היתה תשובתם הוגנת לא יכלו למלאותו בכל חלקי הבנין כמות שהוא, לפי „שאותו בנין מיעד לגאולת עולם שתהא הכבוד חונה לעולם“, כענין שנאמר שם ושכנתי בתוכם לעולם, ומ"מ הואיל והי' ראוי להם, ראו כי טוב לבנות מעין אותו הבנין במקצת מן הדברים כו'. וסיפור ענין בית שני יש בו תועלת לעתיד מצד דברים רבים הדומים כו'. דשמעין שהי' לבני בית שני לבנות כדמות הראשון אלא קרא אשכח ודרוש, וממילא גמי דלעתיד יש „לנו“ לבנותו כמו שהוא בכתב מיד ה' אשר השכיל דוד, והיכא דכבר אשכח קרא ודרוש שפיר „נבנהו“ כדדרשו, והיכא „דאנן“ ניקום וגשכח קרא ונדרוש „נבנהו“ כמו כן, והרי רש"י בפ"ו דזבחים דף סב ע"א, בההיא דמזבח מפרש קרא אשכח ודרוש, ושלמה לא הבין לדרשו והם דרשוהו, וכן „אנחנו“ כשנוכח „לבנות בנין העתיד“, יגלה הקב"ה עינינו ומלאה הארץ דעה את ה', ולהבין הסתום בדברי יחזקאל, „ונבנהו“. אבל מ"מ צריך לספור בנין השני שכן רוב ועקרי הבנין מיוסדים בחבנית ה' אשר השכיל לדוד ולא ימוט. אלא מה שזכנו האל ית' לדרוש עוד מן המקראות מצורף לזה שע"י הספור הזה של בית שני אנו יכולים לדרוש ולהבין בבנינא דיחזקאל כו' ע"ש.

ולפי זה יש לפרש נוסח התפלה והראנו „בבנינו“ — היינו הבנין שהי' בחבנית אשר השכיל דוד, ושמחנו ב„תיקונו“ — הם ה„תיקונים“ שהוסיף יחזקאל, שיתגלה לנו מן השמים להבין הסתום בדברי יחזקאל, „ונבנהו“, „ונתקנו“ יותר ממה שהי' בבית שני, כנ"ל נכון בע"ה.

ועל פי דעת התו"ט יש להשוות שתי הדעות דלא פליגי, דיש ב' תבניות של בנין, אופן אחד: הבנין אשר השכיל דוד ושלמה בבית ראשון, ועזרא בבית שני, ותבנית בנין זה גם אנו חייבים לבנותו ומעולם לא נפקא החיוב והציווי מעלינו.

ונראה לי שזהו המכוון שאמר שלמה (דברי הימים ב, ג): הנה אני בונה בית לשם ה' אלקי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת סמים ומערכת תמיד ועולות לבוקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי ה' אלקינו, "לעולם זאת על ישראל", ומלבד דרשת חז"ל (במנחות דף קי, ע"א) בא לומר גם, "לעולם זאת על ישראל" היינו שלא תהי' הפקעה ממצוה זאת מעל ישראל בשום זמן מן הזמנים, ולעולם חייבים אנו לבנות בית ה' ולהקריב עליו קרבנות חובה.

ואופן השני: הוא תבנית בנין יחזקאל שהוסיף, שהם מיועדים לבנין המיועד לגאולת עולם. זאת תהי' על ידי משיח צדקנו. כי תתקיים אז ומלאה הארץ דעה וגו'. ובה מובן דברי הנביא מלאכי (ג, א), הנה אנכי שולח מלאכי ופנה דרך לפני, ופתאום יבוא אל, "היכלו" האדון אשר אתם מבקשים וגו', הרי שכבר יהי' "היכלו" והאדון אשר אתם מבקשים יבוא אל, "היכלו".

ועל פי זה נראה לי הא דאנו אומרים בברכת רחם נא (בברכת המזון), "ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך", "ועל מלכות בית דוד משיחך" ועל הבית, "הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו". ולכאורה הלא, "ציון משכן כבודך" היא היא הבית המקדש מקום שכינת כבודו, וא"כ מאי מוסיף עוד, "הבית הגדול והקדוש", וכן מה הוא המשמעות והמכוון באמרו, "הגדול" הו"ל למימר, "הבית הקדוש" ותו לא.

אכן לדברנו הוא הדבר, כי תבנית ביהמ"ק שהשכיל דוד ושלמה בבית ראשון, ועזרא בבית שני, תבנה על ידינו ברצות ה' קודם ביאת המשיח, ורק מלך המשיח הוא יבנה תבנית יחזקאל בכל ההוספות וההתיקונים הדרושים לבנין העתיד, וזהו המכוון הבית, "הגדול" שיהי' גדול בכמות ובאיכות. ולכן מוזכר מקודם ועל, "מלכות בית דוד משיחך" ואחר כך ועל, "הבית הגדול והקדוש" שיבנה על ידו.

יא.

גם נראה לי דאפילו להירושלמי והמדרשים, שבית המקדש דלעתיד יבנה בידי אדם, גמי מודו שיתגלה לנו בית מקדש של מעלה בנוי ומשוכלל, וכמו שכתב רבינו מאורן של ישראל הגר"א זצוק"ל בשיר השירים (ד, ו), על הפסוק עד שיפוח היום ונסו הצללים, וז"ל בתוך דבריו: כי אם הי' משה בעצמו בנה בהמ"ק לא הי' נהרב רק הי' עומד לעד כי הי' מוריד להם, "בהמ"ק של מעלה", וזה הי' כל תשוקתו לבוא אל ארץ ישראל, לכן אמר אלך לי אל הר המור, פירוש אף על פי כן אלך אל הר המור היא ירושלם, ואל גבעת הלבונה הוא בית המקדש ואהי' שם עד שיעמוד משה, כי מה שהי' הוא שיהי' ואז יהי' עיקר הגאולה, וקרא ירושלים בלשון זכר שכל ארץ ישראל מקבלת השפע עברה, ובהמ"ק קרא בלשון נקבה שהיא מקבלת מביהמ"ק של מעלה כידוע עכ"ל.

וגראה לי שזהו שהתפלל משה, "בתפלה למשה" יראה אל עבדך, "פעלך" — והדרך" על בניהם. דלכאורה אינו מובן מאי זה יראה אל עבדך, "פעלך" הלא כל הבריה וכל הנבראים המה פעלו ואנו רואים אותו. אלא שהתפלל משה שיראה אל עבדך, "פעלך" — היינו בית המקדש של מעלה שהם, "פעלך", מכון לשבתך, "פעלת" ה', מקדש ה' כוננו ידך.

עוד נראה לי שבכלל פעלך נכלל מאי דאמר רבינו הגר"א זצוק"ל בתיקוני זוהר (תיקונא עשרין וחד, דף מג, ע"ב), דלוחות הראשונות ניתנו מעץ חיים וכיון שחטאו בעגל נשברו כו', ועתיד הקב"ה להחזיר לנו ע"ש. וזהו שהתפלל משה רבינו מהימנא יראה אל עבדך, "פעלך" — היינו הלוחות הראשונות, שהם פעלו ממשה, כנאמר: והלוחות מעשה אלקים המה (שמות לב, טז).

ומה שאמר, "והדרך" על בניהם נראה לי שהתכוון על עדיים, ב' הכתרים שזכר ישראל באמרם, "נעשה ונשמע", שזה ה' לישראל להוד והדר, ובעזר העגל נלקח מאתנו. ואמרו חז"ל בשבת דף פו, ע"ב, אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר: ופדונוי ה' ישובנו ובאו ציון ברינה, "ושמחת עולם" על ראשם, שמחה שמעולם על ראשם.

ועל אלו שני הדברים הלוחות הראשונות, ועדיים שהי' כבר לנו וניטלו ממנו, בקש מרע"ה שיחזירם לנו ואמר יראה אל עבדך, "פעלך" שתחזיר ותראה לנו, "פעלך" לוחות הראשונות — מעשה אלקים, "והדרך" הם העדיים, יחזיר לבניהם.

יב.

נמצא לפי זה שעומד לפנינו לזכות ברצות ה' בשלשה שלבים. שלב הראשון — תבנית שהשכיל דוד ושלמה בבית ראשון, ועזרא בבית שני שיהי' על ידינו ברצות ה'. השלב השני — תבנית יחזקאל עם כל ההוספות והתיקונים ע"י משיח צדקנו. והשלב השלישי — הוא בית המקדש של מעלה בנוי ומשוכלל ירד מן השמים, ע"י מרע"ה, שהוא מארי דביתא, כדאיתא בווה"ק פרשת פקודי (דל"ח, ע"ב).

וגראה לי שזהו המכוון בנוסח התפלה בתפלת מוסף של רגלים: "בנה ביתך כבתחילה", "וכונן מקדשך על מכונו". הזכיר ב' דברים: ביתך כבתחילה — היא תבנית דוד ושלמה ועזרא, שזה כבתחילה. וכונן מקדשך על מכונו, כולל ב' דברים, תבנית יחזקאל שיהי' מושלם לגמרי על מכונו, וכולל גם ביהמ"ק של מעלה — "מקדשך" על מכונו.

והנה הערוך לנר בסוכה מא, כתב וז"ל: נלפענ"ד דודאי בית המקדש לעת"ל יבנה בגין ממש בידי אדם, ומה שנאמר: "מקדש ה' כוננו ידך" (שמות טו, יז), שנדרש בתנחומא שירד למטה, הוא ביהמ"ק רוחני שיבוא לתוך בית המקדש הנבנה גשמי כנשמה בתוך הגוף. וכמו שירד במשכן ובבית המקדש האש של מעלה תוך האש של הדיוט שנבער בעצים. וכן נראה במכילתא דדרש מפסוק, "מכון לשבתך פעלת ה'" (שמות טז) שביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה, ועל זה קאמר, "מקדש ה' כוננו ידך" שלעתיד לבוא כשימלך ה' לעולם ועד לעיני כל באי עולם, ישכון למטה בתוך מקדש שכבר בנוי הוא ומכוון כנגד ביהמ"ק של מטה, והיינו שירד למטה תוך המקדש שיבנה עכ"ל.

ולענ"ד אם שאיני כדאי ה' נ"ל דביהמ"ק של מעלה יהי' לדור החחי' לאלו שיחיו בתחיית המתים ויחיו לעולם ויהיו כבני עליון, להם נאה ויאה להשתמש בבית מקדש מעשי שמים, וכל שכן לאלו האומרים שיהי' של אש כמשמעות נוסח הברכה של נחם,, כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה", כאמור (זכרי' ב, ט), ואני אהי' לה נאם ה' חומת אש סביב. וכן בב"ק דף ס, ע"ב, אמרו: שלם ישלם המבעיר את הבערה, אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון, שנאמר (איכה ד) ויצת אש בציון ותאכל יסודותי, ואני עתיד לבנותה באש שנאמר: ואני אהי' לה חומת אש סביב ולכבוד אהי' בתוכה. ומשמע שיהי' של אש, דבדואי זה שייך לבני תחי', ולא לאלו שיוזכו לביאת המשיח ועדיין הם מלוכלכים בזוהמת הנחש ולא ניתקן גופם בעיכול הבשר בקבר, שעליהם נאמר והנער בן מאה שנה ימות, מכיון שעליהם עוד לחזור לעפרן לעכל זוהמתו, להם אין מקום בבית המקדש של מעלה, אלא בבית המקדש שיבנה בתבנית דוד ושלמה ויחזקאל.

יג.

ובהיותי בזה אמרתי להעלות על הכתב מהגיוני לבי בדבר נוסח תפלת מוסף של ר"ח, שאנו אומרים: מזבח,, חדש" בציון תכין, מה היא הכונה של מזבח חדש, פשיטא דחדש יהי' וכי ישן יקחו? וכן מאי דאמרינן ועולת ר"ח געלה עליו ושעירי עזים נעשה ברצון, ואין אנו מסיימים,, כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך כאמור". כן יש לדקדק מה שתיכף אחרי זה מתחילים מחדש בתפלה ואומרים: והביאנו לציון עירך ברנה וכו', ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו וכו', ומאי הוספנו בזה הלא כבר אמרנו ועולת ר"ח געלה עליו. כן יש להבין מה הפירוש,, ואת מוסף יום ראש החודש,, הוזה" נעשה וגקריב", וכי קרבנות של חובת היום של ראש החודש,, הוזה" שאנו עומדים בו בשעת תפלה זו יש בידנו להקריבו, הלא אין לנו לא מזבח ולא כהן וכו'.

ונראה לי על פי נבואת יחזקאל (מה, יח), שסידר להנשיא (הוא מלך המשיח) סדר חדש להקרבת קרבנותיו והזיית דמים. כמו שנאמר: וכן יעשה בשבעה לחודש ונתן על מזוזת הבית ואל ארבע פנות העזרה ועל מזוזת שער החצר הפנימית. ובי"ד גיסן יעשה הנשיא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת, ושבעת ימי החג יעשה עולה לה' שבעת פרים ושבעת אילים וגו' וחטאת שעיר עזים ליום וגו', והעולה אשר יקריב הנשיא לה' ביום השבת ששה כבשים ואיל ומנחה איפה לאיל וגו'.

וברמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יד כתב: כל שיעורי הנסכים האמורין בספר יחזקאל ומנין אותן הקרבנות, וסדרי העבודה הכתובים שם, כולם מלואים הן, ואין נוהגין לדורות, אלא הנביא צוה ופירש כיצד יהיו מקריבין המלואין עם חנוכת המזבח בימי,, המלך המשיח" כשיבנה בית שלישי [אזיל לשיטתי דבית השלישי יבנה ע"י משיח ולא שיבוא מן השמים]. וכשם שהקריבו הנשיאים בחנוכת המזבח דברים שאין כמותן לדורות, והקריבו בשבת, כך הנשיא מקריב חנוכתו בשבת לעתיד כאשר מפורש שם, וכן קרבנות שהקריבו בימי עזרא הבאים מהשבי מלואים היו ואינן נוהגין לדורות, אבל דברים הנוהגים לדורות הם דברי תורה

שפירשנו כמו שהעתיקום מפי משה רבינו אין להוסיף עליהם ואין לגרוע עכ"ל.
(עי' לחם משנה שם).

ובפירוש המלבי"ם (יחזקאל שם) כתב דימי המלואים וחונכות הבית יהי' מן חג המצות עד חג הסוכות וסימנך „לקץ הימין" שהם ק"צ יום בכיון.

ועל פי זה נראה לי דהתפלה „מזבח חדש", והתפלה „והביאנו לציון עירך" הם ב' תפלות בענין הקרבת הקרבנות שינהג בזמנים שונים, התפלה של „מזבח חדש" היא תפלה על בית המקדש שאנו מצפים בנוי ומשוכלל שירד מן השמים ע"י מלך המשיך, וע"י מרע"ה וכו"ל, שהוא התכלית והמקווה העתיד, דעליו נופל שפיר השם „חדש" כי יהי' חדש עשוי בידי שמים מה שלא הי' לעולמים, ועולת ר"ח נעלה עליו ושעירי עזים נעשה ברצון הם הם קרבנות המלואים וחונכות המזבח שיעשה הנשיא מלך המשיח, ולכן לא אמר כמו שכתבת עלינו בתורתך, כי הם הוראת שעה שינהג רק בימי המלואים ע"י מלך המשיח כפי הציוה הנביא יחזקאל, ודבר זה לא ינהג לדורות אלא בימי המלואים.

ומיד אחר כך אנו מתפללים עד זמן העתיד, ועד הזמן שיבוא משיח, ועד הזמן שבנוי ומשוכלל ירד מן השמים, „והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלם בית מקדשך" הבנוי בידי אדם כתבנית דוד ושלמה ועזרא, „וסם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם" הם הם הקרבנות שנוהגים לדורות, שעליהם אין להוסיף ואין לגרוע, ואת מוסף יום ראש החודש „הזה" נעשה ונקריב, היינו קרבן של ר"ח שאנו חייבים לעשותו לדורות נעשה ונקריב וגו'.

והנה בדרישת ציון מאמר קדישין אות ט' (דף לד ע"ב), כתב: דלא יבנו בית כלל רק מזבח חדש בציון „נכין" כמו שסדרו אנשי כנה"ג בתפלת ר"ח, ויקויים גם דברי רש"י שבעת שיבוא מקדש שלם מן השמים יבוא, אחרי עשותינו המזבח שהוא הכנה לכל השלמות העתיד, לכן סדרו „בציון נכין". והוא פלא הלא בנוסח התפלה נאמר מזבח חדש בציון „תכין". ולדברנו הוא על מקדש שיבוא מן השמים. אמנם יש לציין כי בהוספות למאמר קדישין אות ו' (דף מא, ע"א), העתיק כמו שהוא לפנינו „מזבח חדש בציון „תכין" וגו'.

והא דסדרו לומר ועולת ר"ח „נעלה עליו" ושעירי עזים נעשה ברצון, ולא סדרו בקיצור ועולת ר"ח ושעירי עזים נעשה ברצון, אולי התכוונו במלים אל „נעלה עליו" למה שכתב הרמב"ם פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הלכה ג', דאברי תמידים ומוספים היו נתנין מחצי כבש ולמטה, אלה במערבו ואלו במזרחו, אבל של ר"ח ניתנים על המזבח מלמעלה, כדי לפרסמו שהוא ר"ח, ולכן דקדקו לומר ועולת ר"ח „נעלה עליו" היינו עליו מלמעלה.

יד.

והנה במקדש דוד בית הבחירה סימן א' (דף ב, ע"ב), מקשה על רש"י ותוס' שכתבו דבנין העתיד יהי' בידי שמים, ואפשר שיבוא אף בלילה, הא מוכח מהירוש' יומא פ"א, הלכה א', (ג, ב), דהא דאין בנין ביהמ"ק בלילה, הוא פסול לעבודת יום ולא רק איסור (ודלא כהמנחת הינוך מצוה צ"ה שכתב דרך לכתחילה אסור לבנות בלילה, אבל אינו נפסל בשביל זה היינו דאין זה פסול אלא איסור). דאמרינן

שם דהקמת המשכן היתה אף בלילה דהיו שם ב' ימי המלואים י"ד עמידות וי"ג פירוקים, אחת ביום ואחת בלילה, ואמרינן שם, „וזאת אומרת דהקמת הלילה פסולה לעבודת היום“, ומשׁוׁה ה' צריך לחזור ולפרקו ולהעמידו ביום, אחר שהעמידו בלילה, ומוכח להדיא דהוי פסול ולא איסור.

ומעתה קשה הא מכיון דזה דאין בנין ביהמ״ק בלילה אין זה איסור כי אם פסול דהקמת הלילה פסולה לעבודת היום אם כן מאי מהני דהוי בידי שמים ע״כ.

ונראה לי דבנין בנוי ומשוכלל שירד מן השמים אינו נחשב שנבנה בלילה אף שירד בלילה, מכיון שהוא בנוי ומשוכלל כבר אלא שנעתק ממקום למקום אינו בכלל בנין, דגדר בנין כתב הרמב״ם בפ״ז מהלכות שבת הלכה ו', שהוא ע״י שמבקץ חלק אל חלק ומבקש הכל שיעשה לגוף אחד ע״ש, משא״כ כשהוא כבר בנוי אלא מעתיקים ומעבירים אותו ממקום למקום אינו בכלל בנין ולא נקרא שנבנה בלילה, וכן לא הוי בכלל מלאכת יו״ט, משום דבעיקרו הוא כבר בנוי אלא מעבירין אותו ממקום למקום.

עוד כתב שם במקדש דוד (בד״ה והנה בהדיא) דעל בנין המזבח אין לומר שיהי בידי שמים, דנראה דאם המזבח יבנה בידי שמים יהי פסול, דבעינן בנין לשם מזבח, דבזבחים קח ע״א, פליגי תנאי בבמת יחיד אי צריך מזבח או יכול להעלות אף על הסלע או האבן. ובגמרא אמרינן שם לקמן דאף למ״ד דצריך מזבח מכל מקום קרן וכבש ויסוד וריבוע אין מעכבין בבמה קטנה ויכול לעשות מזבח בכל אופן שירצה, ומ״מ סלע או אבן אי אפשר ליחשב מזבח, וצריך דוקא לעשות מזבח משום דצריך בנין לשם מזבח, וכמו שכתב רש״י ז״ל במתני׳ שם שיעלה לראש המזבח שיבנה מזבח לשם כך עכ״ל. א״כ מזבח אם יבנה בידי שמים הוי כסלע וכאבן דלאו שמי׳ מזבח עכ״ד.

ולענ״ד לא קרב זה אל זה ואין שום דמיון לומר על מזבח דבידי שמים הנעשה לשם מזבח שיהי דומה לסלע או אבן שעומד לבנין ולא נעשה מעולם לשם מזבח ופשוט.

טו.

ומלבד כל הנ״ל יש לעורר בכלל, שמצות וחובת הקרבת הקרבנות אינו קשור כלל עם „עת״ הגאולה אם כן הגיע או לא הגיע, אלא היא מצות עשה מה״ת להקריב קרבנות חובה, כמצות עשה של תפילין שנוהג בכל יום, וכמצות עשה של לימוד התורה.

ויש כאלו שתלו זיינם על דברי הגמרא במגילה דף טו, ע״ב, שאמרו „גדול ת״ת מבנין ביהמ״ק“, אבל בא וראה מה שכתב בזה הראשון לציון מבעל אור החיים הק' (ירושלם תק״י) אהא דמגילה (דף טו, ע״ב), גדול ת״ת יותר מהצלת נפשות וו״ל: פירוש דוקא כה״ג שעומד בפרץ לבל יבוא הדבר לידי סכנת נפשות, אבל להציל מן הים ומן המפולת דקיימי נפשות להציל, אין לך דבר שקול כפיקוח נפש, גם מאי דקאמר גדול ת״ת מבנין ביהמ״ק מ״ירי, „דלא מתבטל בנינו מחמת״, אבל זולת זה „בנין ביהמ״ק עדיף“. ותדע דמרדכי בטל מהתורה ונכנס לשררה בתר דכבר ניצולו ישראל, דמשום הכי פירשו ממנו סנהדרין כמו שפירש רש״י בד״ה

שפירשו ממנו, והוא נכנס לשררה לעמוד בפרץ לבל יבא צר ואויב ליגע בנחלת שדי, אבל בזמן הצלתן של ישראל פשיטא דעדיף ועדיף מת"ת, ולא מבעיא דרבים אלא אפילו הצלת נפש דיחיד עדיף מת"ת, וההיא דעזרא נמי הא סלקו שאר חבריו והווי בנו לה, הגם דלא סליק עזרא, אבל זולת זה הווי סליק לבנות, דעדיף בנין ביהמ"ק מת"ת עכ"ל.

והנני לציין דברי התוס' בחולין דף יא, ע"א, ד"ה אבל, דמינה שמעינן דעת התוס' דענין הקרבת קרבנות גובל עם ענין של פיקוח נפש, שהקשו אמאי לא יליף מכל קרבנות דדחו שבת כו', ונראה לי דאין יכול להוכיח משום דאיכא למימר דמספק נמי אמר רחמנא דלדחי שבת מצות קרבן כמו שבפיקוח נפש כו', עכ"ל.

והוא פלא איזה דמיון הוא ספק קרבן לספק פיקוח נפש. בפיקוח נפש אמרה תורה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואיתא ביומא דף פה, ע"ב, אמר רבא לכולהו אית להו פירכא כו', אשכחן ודאי ספק מנא לן, בר מדשמואל דלית לי' פירכא, וכתב רש"י ז"ל: שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק עכ"ל. ולפי זה מנלן בספק קרבן דמחללין את השבת הלא שקולה שבת כנגד כל המצות.

ונראה מזה שהתוס' בעין קדשם הבינו והעריכו גודל מעלת הקרבת הקרבנות שהוא גובל עם ענין של פיקוח נפש, כיון דהקרבת הקרבנות מסוגלת להשרות השכינה בישראל, ותשועת נפשנו מיד שונא, ולהגן עלינו מצרינו"ן אין לך פיקו"ב גדול מזה. והשתא פיקו"ב של יחיד דוחה שבת, פיקו"ב דכלל ישראל הנוגע להשראת השכינה על אחת כמה וכמה שדוחה שבת אף בספק ודו"ק.

טז.

ותא חזי סדר הברכות שסדרו אנשי כנה"ג בשמו"ע, שמיד אחרי ברכת חזון הדעת סדרו ברכת השיבנו אבינו לתורתך, היא עמוד התורה, וקרבנו מלכנו לעבודתך, היא עמוד העבודה עבודת הקרבנות. כי כשם שלימוד התורה אינו תלוי עם, עת"ה הגאולה, אלא היא מצות עשה של תורה, כך עבודת הקרבנות אינו תלוי בגורמי הגאולה אלא תלוי, בדעת", ואחרי שהתפללנו וחנונו מאתך דעה בינה והשכל, אנו מתפללים שנצל את הדעה, ואת הבינה, ואת השכל ללימוד התורה ועבודת הקרבנות.

והא דבתורה אומרים הלשון: „השיבנו", נ"ל על פי דברי חז"ל בנדה (דף ל ע"ב), דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו וכו', ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר וכו' וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה כו', לכן שייך ספיר הלשון „השיבנו" מענין השבת אבדה, כי ה"י לנו ונאבדה מאתנו. ובעבודה אנו אומרים: „וקרבנו" כי גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנו יכולים לעשות חובותנו עד שיקרבנו לארצנו ויטענו בגבולנו, ושם נעשה לפנדק וגוי. וכן נכלל בלשון „וקרבנו" הרצון והתשוקה להתקרב לעבודה זו — „עבודת הקרבנות", — כי נתמעטו הלבבות ונתרחקו, עד שאין אנו מרגישים בחסרוננו רח"ל, ובקשתנו שיתן בלבנו ובדעתנו להתקרב לעבודתו לעשות רצון קונו.

וארברא כשם שסגולת התורה להביא עלינו הגאולה, כדאיתא בתד"א זוטא פ"ד דאין ישראל נגאלין כו' אלא מתוך עשרה ב"א שהן יושבין זה אצל זה ויהי כ"א מהם קורא ושונה עם חבירו כו'. ובב"ב דף ה, ע"א, עה"פ גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם (הושע ח'), אמרו: אי תנו כולהו עתה אקבצם.

כן בדבר הקרבת הקרבנות איתא במדרש תנחומא פרשת צו, ד"א צו את אהרן, וזש"ה הטיבה ברצונך את ציון ואחרי כן אז תחפוז זבחי צדק עולה וכליל (תהלים נא), כלומר, „אם אין ישראל מקריבין עולה לפני הקב"ה אין ציון וירושלם נבנה“, „לפי שאינן נבנות אלא בזכות קרבן עולה שהיו ישראל מקריבין לפני הקב"ה“.

ואנו ממשיכים בהמשך תפלתנו בתפלה על קיבוץ גלויות בברכת תקע בשופר גדול ועל מינוי סנהדרין בברכת השיבה שופטינו כבראשונה. והרמב"ם בפירוש המשנה סנהדרין פ"א ד"ה סמיכת זקנים כתב: „והקב"ה יעד שישבו כמו שנאמר ואשיבה שופטך כבראשונה ויועצך כבתחילה, אחרי כן יקרא לך עיר הצדק, „וזה יהי בלא ספק כשיכין הבורא ית' לבות בני אדם ותרבה זכותם ותשוקתם לשם יתברך ולתורה, ותגדל חכמתם, לפני בא המשיח“, כמו שיתבאר זה בפסוקים הרבה במקרא. (עי' תו"ט שם, ורמב"ם הלכות סנהדרין פ"ד הלכה יא, וברש"ש סנהדרין דף יג, ע"ב, ומהר"ץ חיות עירובין מג ע"ב, ואכמ"ל).

ומגיעים אנו לברכת ולירושלם עירך ברהמים תשוב ותשכון בתוכה, ולברכת את צמח דוד, שהם עתות הגאולה העתידה לבוא, וברכת עבודה — ברכת רצה — עבודת הקרבנות בשלמותה בבנין בית הבחירה הן ע"י תבנית יחזקאל, והן ע"י בית המקדש של מעלה בנוי ומשוכלל ירד מן השמים, שאז תהי השראת וגילוי השכינה ב, מחזיר שכינתו לציון, ובברכת הודאה אנו אומרים: לדור ודור גודה לך, ונספר תהלתך וגו', „ערב ובוקר וצהריים“, היינו שלעת עתה הגנו מודים ומשבחים לך רק, „ערב ובוקר וצהריים“, כי אי אפשר להודות כל היום, כי אנו ילודי אשה ובני תמותה ואין בכחנו להודות אלא „שחרית ומנחה ומעריב, ערב ובוקר וצהריים“, אבל „וכל החיים“, היינו כשנוכח לתחי', שאז נקרא חיים וגם הגוף יהי זך ונקי מתוקן ומשוכלל כגופו של אדם קודם החטא, ולא נצטרך לבטל את הזמן על אכילה ושת' ושאר צרכנו, אז „יודוך סלה“ — וברכה זו מקביל עם הברכה השני' שבראש השמו"ע, שהזכרנו ענין תחיית המתים, כן במקביל בברכה זו שלפני סיום השמו"ע אנו חוזרים על ענין התחי', ואנו אומרים, „וכל החיים“ — ומי הם הנקראים חיים, הם הם שיזכו לתחי' — שאז „יודוך סלה“ ולא כמו עכשיו שאנו מודים לך רק ערב ובקר וצהריים, כי אם נודוך סלה.

ומסיימים אנו בברכת שים שלום שהוא הכלי המחזיק ברכה לישראל, ועיקר השלום הוא בינינו לבין אבינו שבשמים, לקשר נפשנו, רוחנו, ונשמותנו, באור פני מלך חיים היא שפע אור הגנוז אשר כלול בו עומק חכמת התורה, כי אור הגנוז גנוז הקב"ה בתורה, וזה אפשר אחרי שיברכנו אבינו כולנו „כאחד“ באחדות שלמה כבמעמד הר סיני שהיו כאיש אחד ובלב אחד, יזכנו השי"ת לזה בב"א.

וכדאי לציין בדברי נחמה של חכמינו ז"ל (ב"ב דף עה, ע"ב), ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה להגביה לירושלם ג' פרסאות כו', אמר רבי חנינא בר פפא בקש הקב"ה לתת את ירושלם במדה כו', אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבוש"ע הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן, ירושלם ששםך בתוכה, ומקדשך בתוכה, וצדיקים בתוכה, אתה נותן בה מדה, מיד ויאמר אליו רוח דבר אל הנער הלז לאמר, "פרוות תשב ירושלם מרוב אדם ובהמה בתוכה" (זכרי' ב), אמר ר"ל עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלם אלף טפף וכו' וכו'.

ובמהרש"א שם בחידושי אגדה כתב על זה, על פי המדרש שירושלם דלעתיד יהי גדול כל כך, כמו ערי כל ארץ ישראל דהשתא, ובית המקדש שבתוכה יהי גדול כל כך כמו ירושלם דהשתא, ולזה אמרו ירושלם, "שמקדשך בתוכה", ר"ל עומד כל ירושלם דהשתא שיהי גדול כמוה, ולזה אמר גם כן, "שםך בתוכה" שהשם המפורש אסור להזכיר בפירוש רק בבית המקדש, וכיון שבית המקדש לעתיד יהי גדול כירושלם דהשתא הרי לעתיד שמך נזכר מפורש בתוך ירושלם דהשתא. ועד"ז ג"כ הצדיקים בתוכה באכילת קדשים בביהמ"ק. ולזה אמר פרוות תשב ירושלם, לא אמר פרוה תשב לשון יחיד, לרמוז שירושלם ביישובה לעתיד תהי גדולה ככל פרוות ארץ ישראל דהשתא. ואמר מרוב אדם ובהמה בתוכה כו', נקט אדם ובהמה מרוב אדם המביאים עמהן בהמות לקרבנות כמ"ש כצאן קדשים אשר במועדיו. וסיים בקרא ואני אהי לה חומת אש, כי מרוב גודלה אי אפשר לה חומת בנין של אדם עכ"ל.

ובהיותנו עתה מרוחקים ממשכן ה' ונוהו, נתפלל תפלת דור המלך ע"ה:

„שלה אורך ואמתך המה ינחוני.

יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך.

ואבואה אל מזבח אלקים אל א-ל שמחת גילי.

ואודך בכנור אלקים אלקי"...